

B R O N C O M M E N T A R E N

IX

De Hinderwetbescheiden, 1811-1952

door

F.F.J.M. Geraedts

Inhoud

1. Inleiding	53
a. Een historische situering	53
b. Een visuele kennismaking	54
2. De administratieve ontstaansgeschiedenis van de hinderwetbescheiden	54
a. De formele grondslag	54
b. De uitvoeringsbesluiten en -procedures	54
c. De betrouwbaarheid van de informatie uit de hinderwetbescheiden	58
3. Verwijzende notities	59
a. Vindplaatsen	59
b. Aanvullende bronnen	60
1. Gerelateerde bronnen	60
2. Toetsingsbronnen	60
c. Literatuur	61
1. Andere gidsen en commentaren	61
2. Enkele recente (na 1945) historische studies van belang voor een goed begrip van de historische situering van de hinderwetgeving	61
3. Enkele administratief-juridische publikaties van belang voor een goed begrip van de concrete totstandkoming van de hinderwetbescheiden	61
4. Historische studies waarin van de hinderwetbescheiden gebruik is gemaakt	61
4. Mogelijke gebruikswijzen van de hinderwetbescheiden in het historisch onderzoek	62
a. Themata	62
b. Het verrijken van de hinderwetbescheiden met informatie uit andere bronnen	63
Noten	63
Afbeeldingen	65
Bijlage 1: Beschrijving van de inhoud van een dossier, voortvloeiende uit het KB van 1824	78
Bijlage 2: Beschrijving van de inhoud van een dossier, voortvloeiende uit een Kroonberoep ingevolge de Hinderwet van 1896	79

1. Inleiding*

a. Een historische situering

Regelgeving door overheden tot wering van overlast of schade als gevolg van economische bedrijvigheid is reeds een oud verschijnsel. Al in de middeleeuwen nam de stedelijke magistraat maatregelen om de overlast van bepaalde ambachten, bijvoorbeeld de lederverwerking en de textielproductie, te weren of te beperken. Tijdens het ancien régime zijn op het platteland talloze ordonnanties uitgevaardigd tegen het los laten lopen van vee ter bescherming van bossen of te velde staande gewassen.¹ In de Hollandse grote steden was voor de oprichting van brandgevaarlijke bedrijven toestemming van het stadsbestuur noodzakelijk. Andere regelingen moesten weer voorkomen dat door vestiging van nieuwe bedrijven reeds bestaande bedrijven met een tekort aan water- of windenergie zouden worden geconfronteerd.²

In 1811 voerde het Franse bewind ook hier te lande het Keizerlijk Decreet van 15 oktober 1810 tot wering van hinderlijke of ongezonde geuren in. Voor het eerst stelde de centrale overheid zich nu een taak ter bestrijding van overlast, terwijl de regelgeving niet meer uitsluitend één specifieke, maar alle takken van nijverheid betrof. De uitvoering van het beleid was voortaan in principe uniform. De werking van het Decreet was nog beperkt en het bood geen basis om bestaande bedrijven tot voorzieningen te verplichten of bij weigering te sluiten.³

De verdere ontwikkeling van de hinderwetgeving moet uiteraard geplaatst worden in de context van de voortgaande industrialisatie en modernisering van de samenleving. Hinderwetgeving vormt slechts één aspect van de in de negentiende en twintigste eeuw steeds toenemende overheidsbemoediging ter bescherming van leefklimaat en gezondheid.⁴

Ten tijde van het Verenigd Koninkrijk lag het industriële zwaartepunt in België, waar de industriële revolutie al vroeg op gang begon te komen. De industrialisatie van Nederland in de negentiende eeuw is in vergelijking met de omliggende landen betrekkelijk laat van de grond gekomen. Pas vanaf ca. 1880-1890 is er hier sprake van een substantiële versnelling van de industriële groei en concentratie van de productie in grotere, gemechaniseerde ondernemingen. Dit wil echter niet zeggen dat er niet eerder al sprake was van concentraties van industriële bedrijvigheid, waar ondernemers gebruik maakten van moderne technieken, zoals stoomaandrijving. Men denke bijvoorbeeld aan Maastricht en de textielcentra Tilburg en Twente.⁵

De opkomst van nieuwe bedrijvigheid, zoals de steenkolengasfabrieken (gasverlichting), en de introductie van stoommachines, alsmede de beperkte omschrijving van het begrip hinder in het Keizerlijk Decreet van 1810 noopten tot nieuwe regelgeving.⁶ Deze kwam tot stand bij Koninklijk Besluit van 31 januari 1824 (*Stbl.* nr. 19). Ook dit besluit was na verloop van jaren aan herziening toe. In de Memorie van Toelichting op het in 1875 bij de Tweede Kamer ingediende ontwerp van wet tot regeling van het toezicht bij het oprichten van inrichtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken, stelde de minister: 'Nieuwe regeling der zaak is in het algemeen wenselijk, omdat er onderscheidene leemten in het KB van 1824 door de ervaring zijn aangewezen'. Voorstellen om in plaats van het vigerende preventieve stelsel een repressief stelsel in te voeren en om de werking van de wet te beperken, werden verworpen. Beide voorstellen hadden tot doel de vrijheid van de ondernemingen zo weinig mogelijk in te perken.⁷

De maatregelen van 1824 en 1875 betekenden een verbreding van het voorkomen en bestrijden van overlast voor het leefklimaat. Beperkte het Keizerlijk Decreet zich nog tot de luchtverontreiniging; sedert 1824 c.q. 1875 konden alle vormen van gevaar, schade of hinder van ernstige aard reden vormen bedrijven vergunningen te weigeren. Tevens konden bestaande bedrijven – op straffe van sluiting – voortaan tot het treffen van voorzieningen gedwongen worden.

De Fabriekwet van 1875 (*Stbl.* nr. 95) werd in 1896 (*Stbl.* nr. 222) aangevuld met enkele artikelen, die op grond van de veiligheidswet van 1895 (*Stbl.* nr. 137) nodig waren geworden, en herdoopt in Hinderwet. Deze wijziging lijkt verband te houden met het toenemende sociale besef in die jaren, waarvan de enquête, die in 1886 gehouden is naar de arbeidsomstandigheden in een aantal steden, de naar aanleiding van die enquête in 1889 ingevoerde Arbeidswet (*Stbl.* nr. 48)⁸ en de Veiligheidswet tekenen waren. De wet van 1875 is tot 1952 van kracht gebleven, in welk jaar een nieuwe hinderwetgeving werd ingevoerd.

b. Een visuele kennismaking

Met het oog op de omvang van het commentaar en het grote aantal documenten moest hier een keuze gemaakt worden. Er zijn immers documenten voorhanden uit de verschillende fasen van de hinderwetgeving (1811-1824, 1824-1875, 1875-1952), terwijl daarnaast een onderscheid gemaakt moet worden naar de gewone procedure bij de bevoegde bestuurders en de beroepsprocedure bij de naasthogere bestuurslaag.

De afbeeldingen op blz. 66-77 laten de belangrijkste documenten zien betreffende de behandeling door v&w van Arnhem van de aanvraag ter verkrijging van een hinderwetvergunning voor het vervangen van een electromotor door de Fa. Van de Wiel & Co, drukkerij te Arnhem, in 1921.⁹ Gekozen is voor een eenvoudige procedure voor v&w uit de periode na 1896, waardoor ook de bepalingen uit de Veiligheidswet een rol spelen. Omdat na 1896 de meeste dossiers bewaard zijn gebleven en omdat de procedure vóór 1896 niet sterk afweek van die na dat jaar, kan de keuze verantwoord geacht worden.

Om het ontbreken van afbeeldingen te ondervangen wordt de inhoud van een tweetal andere, kenmerkende dossiers nauwkeurig beschreven. Op blz. 78 (bijlage 1) een dossier, voortgekomen uit een procedure in 1844 bij Gedeputeerde Staten van Gelderland op grond van het kb van 1824 terzake van plaatsing van een stoomwerktuig.¹⁰ Op blz. 79 (bijlage 2) volgt de beschrijving van een dossier ingevolge een kroonberoepsprocedure in 1910 op basis van de Hinderwet 1896.¹¹

2. De administratieve ontstaansgeschiedenis van de hinderwetbescheiden

a. De formele grondslag

Het 'Décret Imperial relatif aux Manufactures et Ateliers qui répandent une odeur insalubre ou incommode', 15-10-1810, *Bulletin des Lois* nr. 323, in de Hollandse departementen ingevoerd bij Décret Imperial van 19 april 1811, *Bulletin des Lois* nr. 364. Bij de onafhankelijkheid in 1813 bleef het Decreet ook onder de Nederlandse overheid van kracht.

Het 'Besluit, rakende de vergunningen ter oprigting van sommige fabrieken en trafijken', 31-1-1824, *Stbl.* nr. 19.

De 'Wet, tot regeling van het toezigt bij het oprigten van inrigtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken', 2-6-1875, *Stbl.* nr. 95: de Fabriekwet.

De 'Hinderwet', 15-12-1896, *Stbl.* nr. 222. Aanpassing van de Fabriekwet van 1875 aan de Veiligheidswet van 1895 (*Stbl.* nr. 137). Het nieuwe artikel 11bis bepaalde dat een vergunning geweigerd zou worden, als de betrokken inrichting volgens de Arbeidsinspectie niet aan de eisen krachtens art. 6 van de Veiligheidswet voldeed. Met uitzondering van een verruiming van de bevoegdheden van de gemeenteraad in 1901 veranderde er tot de nieuwe wetgeving van 1952 (*Stbl.* nr. 274) weinig.

b. De uitvoeringsbesluiten en -procedures

1811-1824

In het Keizerlijk Decreet van 1810 werden de bedrijven en werkplaatsen, die een ongezonde of onaangename lucht verspreidden, ingedeeld in drie klassen. De eerste klasse omvatte inrichtingen, die een zo ernstige overlast veroorzaakten dat ze alleen op ruime afstand van woonkernen gevestigd mochten worden. De tweede klasse betrof bedrijven, die wel in woonkernen mochten worden toegelaten, maar niet dan op voorwaarde dat er zekerheid gegeven kon worden, dat ze niet tot last of schade van de omwonenden zouden zijn. De derde klasse betrof bedrijven, die in de woonkernen konden functioneren zonder hinder te veroorzaken, overigens met de aantekening, dat zij onder politietoezicht vielen. Aan het Decreet was een Nomenclatuur toegevoegd, waarin de toedeling van bedrijven aan de drie klassen gedetailleerd was aangegeven. Bij een decreet van 22 november 1811 werd de Nomenclatuur aangevuld.¹²

Tot de eerste klasse behoorden:¹³ stijfelmakerijen, vuurwerkmakerijen, fabrieken van Pruisisch blauw, darmbereiders, turfmakerijen, houtskoolbranderijen, lompenmagazijnen, lijmkokerijen, fabrieken van darmsnaren voor muziekinstrumenten, katoenfabrie-

ken, houtzagerijen, fabrieken van zwavelzuur, salpeterzuur etc., bruine kaarsen, dieren-tuinen, meniefabrieken, gipsbranderijen, kalkbranderijen, varkensfokkerijen, mestpoe-derfabrieken, henneproterijen, ammoniumchloridefabrieken, sodafabrieken, het vernis-sen van taffetas en linnen, abattoirs, het verkolen van turf, darmenverkopers, het reinigen van geslachte dieren, het vernissen van leer, bordpapierfabrieken, vernisfabrieken, fabrieken van 'huile de pied' of van 'corne de boeuf' (beenderolie en olie uit ossenhoorn).

De tweede klasse omvatte: loodwitfabrieken, kaarsenmakerijen, leertouwerijen, dak-pannenbakkerijen, magazijnen van groen leer, jeneverdistilleerderijen, metaalgieterijen, het affineren van metalen, ververijen, Hongaars leerbewerkers, fabrieken van zeemleer, brandspuitenmakerijen, fabrieken van wagensmeer, fabrieken van ivoorzwart, roetmake-rijen, loodgieterijen, gieterijen van hagel (lood), ontleedkamers (anatomie), tabaksfabrie-ken, het impregneren van taffetas met was, slagerijen, blekerijen van textiel met chloorgas, zijdespinnerijen.

Tot de derde klasse behoorden tenslotte: aluinmakerijen, knopenmakerijen, bierbrou-werijen, wasmakerijen, bedrijven waarin hoeden van gesteven perkament en doorzichtige hoorns (voor het bewaren van vloeistoffen) vervaardigd werden, lettergieterijen, behang-selfabrieken, zeepziederijen, bedrijven waarin gewerkt werd met sulfaten (vitriols) en waar metalen verguld werden.

Een verzoek tot oprichting van een bedrijf der eerste klasse moest bij de prefect worden ingediend. Op diens gezag moest de aanvraag in alle gemeenten binnen een straal van vijf kilometer van de vestigingsplaats gelegen bekendgemaakt worden. In dat gebied was het iedere particulier alsmede de maire(s) van de inliggende gemeente(n) toegestaan, bezwaar aan te tekenen. Bij circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de prefecten van 22 november 1811 werd daarvoor een termijn van een maand gesteld.¹⁴ Ver-gunning tot oprichting van bedrijven der eerste klasse kon alleen worden gegeven door de Franse Raad van State (Conseil d'Etat). Bij afwezigheid van bezwaren kon toestemming verleend worden op advies van de prefect en na rapportage van de Minister van Binnen-landse Zaken. Als er bezwaarschriften waren ingediend adviseerde de Raad van de Prefec-tuur (Conseil de Préfecture) de Raad van State. Na toestemming van de Raad van State stelde het plaatselijk bestuur de exacte locatie van het op te richten bedrijf vast.

In geval van bedrijven der tweede klasse moest de ondernemer zijn verzoek indienen bij de sous-prefect van zijn arrondissement, die dit diende door te geven aan de maire van de plaats van vestiging. Deze was verplicht informatie 'de commodo en incommodo' (gerief en ongerief) in te winnen. Als er geen bezwaren werden ingediend behoorde de sous-prefect terzake een proces-verbaal te formuleren en aan de prefect voor te leggen, die vervolgens de beslissing nam. De belanghebbende kon bij een afwijzende beschikking van de prefect in beroep gaan bij de Raad van State. In geval van bezwaren diende de Raad van de Prefectuur het besluit vast te stellen, behoudens de mogelijkheid voor oppo-santen in beroep te gaan bij de Raad van State.

Vergunning voor bedrijven der derde klasse werd – als er geen bezwaren waren – verleend door de sous-prefect, op advies van de maire. Tegen dit besluit stond beroep open bij de Raad van de Prefectuur. In geval van bezwaren dienden deze door genoemde Raad behandeld te worden.

De regeling bezat nadrukkelijk geen terugwerkende kracht en slechts in geval van ern-stige overlast, veroorzaakt door reeds bestaande bedrijven der eerste klasse kon bij decreet van de Conseil d'Etat overgegaan worden tot sluiting van de inrichting. Dit na de plaatse-lijke politie gehoord te hebben, na inwinning van het advies van de prefect en na ontvangst van het verweer van de betreffende ondernemer.

Hoewel het Decreet voorzag in het recht van omwonenden bezwaar aan te tekenen, achtte de Franse Minister van Nijverheid en Handel het in 1813 nodig de prefecten hierop nog eens nadrukkelijk te wijzen.¹⁵

Tijdens het Keizerrijk is het Decreet toegepast, zoals blijkt uit een geval te Maastricht uit 1813.¹⁶ Bij de onafhankelijkheid van 1813 bleef het Decreet, maar nu onder de Neder-landse overheid, van kracht. Verkennend onderzoek in de archieven heeft aangetoond dat tussen 1813 en 1820 in een aantal gevallen procedures terzake van hinderwetvergunningen zijn aangespannen. Echter, positieve bewijzen voor de daadwerkelijke toepassing van het Decreet zijn niet voorhanden. Er zijn hoogstens aanwijzingen.¹⁷ In een aantal gevallen heerste, met name bij lagere overheden, onzekerheid of het Decreet nog wel toegepast moest worden.¹⁸ De opvatting van de Raad van State uit 1819 dat het Decreet nooit is toegepast, lijkt echter onjuist.¹⁹

Het KB van 1824 is in ieder geval wel regelmatig toegepast. Ook nu gold een indeling in drie klassen, waarbij niet meer uitsluitend de luchtverontreiniging in het geding was, maar alle gevaar, schade of hinder, voortvloeiende uit de oprichting of verandering in de inrichting van bedrijven.

Vergunning van de Koning was nodig voor bedrijven der eerste klasse, te weten: buskruitfabrieken en -magazijnen, gasverlichtingen, geschut- en kogelgieterijen en 'werkplaatsen, bekend onder benaming van ijzerhamers en zandgroeven' (art. 1).

Voor bedrijven der tweede klasse was toestemming van Gedeputeerde Staten noodzakelijk (art. 2). Dit betrof: aardewerkfabrieken, azijnmakerijen, brandewijnstokerijen, brouwerijen, cementmakerijen, chemicalia- en verfstoffenfabrieken, darmsnarenmakerijen, doekstoffenfabrieken, distilleerderijen, drukkerijen van doeksoorten, hoedenmakerijen, jeneverstokerijen, kalk- en gipsbranderijen, kokerijen van lijm, teer, terpentijn, traan, vernis etc., knopenmakerijen, meestoven, metaalgieterijen, molenmakerijen, wind- en watermolens, m.u.v. koren-, mout- en pelmolens, waarvoor koninklijke toestemming is vereist, olieslagerijen, pannbakkerijen, papiermakerijen, pijpenbakkerijen, platlood- en hagelgieterijen, porceleinfabrieken, pot- en weedasfabrieken, raffinaderijen van metaal, suiker, zout en chemicalia, rijtuigfabrieken, steenbakkerijen, stijfselfabrieken, stoomwerktuigen, tabaksfabrieken, tegelbakkerijen, verniste taf-, linnen- en lederfabrieken, zegellakfabrieken, zout- en zeepziederijen.

Gemeentelijke toestemming was nodig voor bedrijven der derde klasse (art. 3): bakovens, blekerijen, dierentuinen, drogerijen van vlees, vis, mout enz., grofsmederijen, hennep- en vlasroterijen, leerlooierijen, klopperijen van vis, katoen, metaal etc., koperslagerijen, kuiperijen, lijnbanen en touwslagerijen, magazijnen (incl. opslag van afval), mijnwasserijen, rosmolens, behoudens de hierboven vermelde uitzonderingen, ontleedkamers, plaatbakkerijen, slagerijen, smelterijen, ververijen, vuurwerkmakerijen, washuizen, zagerijen.

Iets nadrukkelijker dan in het decreet van 1810 werd hier aan de verantwoordelijke organen de mogelijkheid geboden om naast het geven van incidentele vergunningen ook algemene bepalingen te treffen, die vestiging van bedrijven in een heel stadsdeel, bijvoorbeeld een aantal straten, toestonden (art. 5). Opmerkelijk is de bepaling dat vergunning niet geweigerd mocht worden op grond van de argumentatie, dat op een bepaalde locatie het getal van overlast veroorzakende bedrijven door een nieuwe vergunning de grens van het toelaatbare zou overschrijven (art. 9). Een ander nieuw element betrof de mogelijkheid om voorzorgsmaatregelen te treffen (art. 8), waartoe de figuur van de voorlopige vergunning in het besluit werd opgenomen (art. 6/7). Wanneer de oprichting gevolgen kon hebben voor waterstaatswerken, wegen en bruggen, diende het advies van de Minister van Binnenlandse Zaken en Waterstaat bij de behandeling van de aanvraag te worden betrokken (art. 12).

Beroep tegen de weigering of verlening van de vergunning diende steeds bij de naasthogere administratieve autoriteit aangetekend te worden (art. 11). De bevoegde autoriteiten werden uitdrukkelijk verplicht bewoners van belendende percelen in de gelegenheid te stellen eventuele bezwaren kenbaar te maken en deze in een proces-verbaal vast te leggen (art. 4).

De op grond van dit KB gevormde dossiers zouden in ieder geval de volgende stukken moeten bevatten:²⁰

1. Aanvraag van de vergunning met een beschrijving van het object.
 2. Afkondiging van de indiening van de aanvraag.
 3. Opgave van de ingekomen bezwaren c.q. bezwaarschriften en de weging daarvan.
 4. Proces-verbaal van de behandeling der bezwaren.
 5. Besluit van het betrokken overheidsorgaan de vergunning al dan niet te verlenen.
- In de praktijk blijkt de inhoud van de dossiers sterk te variëren. Zie ook bijlage 1.

1875–1952

De als Fabriekwet, vanaf 1896 als Hinderwet bekend staande wet van 1875 verfiende de bedrijvenindeling tot 18 categorieën (art. 2). Vermeld worden de volgende inrichtingen.

- I. 'die, bij welke stoom, gassen of dampen van hoge spanning worden gebezigd; met name de inrichtingen gedreven door stoom- en gaskracht-werktuigen en door

- werktuigen met vloeibaar koolzuur; die tot voortbrenging van ijs of koude door ammoniak, aether of samengeperste lucht, en die tot vervaardiging van koolzuurhoudende wateren;
- II. die, bestemd tot vervaardiging, verwerking en bewaring van buskruid en andere ontplofbare stoffen (fulminaten, picraten, chloraten en de zoogenaamde nitroverbindingen, met name schietkatoen, pyroxilin, nitroglycerine, dynamiet en duolin). Hiertoe behooren de fabrieken en bewaarplaatsen van vuurwerken;
 - III. die, bestemd tot vervaardiging van chemicalia, met name die tot bereiding van koolzure, dubbel koolzure en zwavelzure soda, soda-hydraat; zwavelzout-, salpeter-, zuring- en arsenigzuur; ammonia en ammoniakzouten; bleekpoeders en bleekwateren; de lood-, zink- en kwikverbindingen (waaronder begrepen zijn de lood- en zinkwit-fabrieken); de cyaanverbindingen (waaronder begrepen zijn de bloedloogzouten); en van phosphorus (waaronder begrepen is de lucifersfabricatie);
 - IV. die, bestemd tot verkrijging, verwerking en bewaring van vluchtige producten, met name alkohols, aethers, vluchtige oliën, zwavelkoolstof, vluchtige koolwaterstoffen (waaronder begrepen zijn de benzine, steenolie of petroleum en petroleumnaphta);
 - V. die, bestemd tot de drooge distillatie van plantaardige en dierlijke zelfstandigheden en de verwerking van de daarvoor verkregen producten, met name de gasfabrieken; de been- en ivoor-zwartbranderijen; de zwartsel- en drukinkt-fabrieken; de steenkolencoaks-, turcoaks- en houtskool-branderijen; de fabrieken van gasolie, turfolie, photogeen, solarolie en creosoot (waaronder begrepen zijn de inrigtingen van creosotering van hout, de teer- en asphalt-kokerijen);
 - VI. die, bestemd tot de bereiding der vetten en harsen, met name de vetmelterijen, de kaarsenfabrieken, de zeepziederijen, de olie-, traan-, verw-, vernis-, harphuis- en lakkokerijen, de patentolie- en harsoliefabrieken, de fabrieken tot het ontvetten van wol en van de residus der olieslagerijen;
 - VII. die, bestemd tot bewaring en verwerking van afval, met name asch, vuilnis, bagger, roet, bloed, beenderen, hoornen, lompen, guano, mest en meststoffen (waaronder begrepen zijn de poudretten en kunstguano's), zoomede de bloeddroogerijen en lijmfabrieken;
 - VIII. de mouterijen, brouwerijen, branderijen, distilleerderijen, azijnfabrieken en lekeurstokerijen;
 - IX. de beetwortelsuikerfabrieken, suikerraffinaderijen, stijfjel-, aardappelmeel-, aardappel- en vruchtenstroopfabrieken en bakkerijen;
 - X. de slagterijen, vilderijen, penserijen, droogerijen, rookerijen en zouterijen van dierlijke stoffen (met name vleesch, visch, huiden, darmen, lebben); de leerlooijerijen en bewaarplaatsen van huiden en vellen;
 - XI. de porcelein- en aardewerkfabrieken, steen-, pannen-, plavuis- en tegel-bakkerijen, glasblazerijen, kalk- en gips-branderijen en kalk-blusscherijen, benevens de bewaarplaatsen van ongebluschte kalk;
 - XII. de metaalsmelterijen, gieterijen, smederijen (anker-, grof-, kagchel-, hoef-, sloten- en andere), de metaal-klopperijen, pletterijen, stoomketel- en andere ketelmakerijen; machine-fabrieken; de geschutgieterijen en boorderijen en geweerfabrieken, koper- en blikslagerijen, alsmede de affineerderijen van goud en zilver;
 - XIII. de eesten tot verschillende doeleinden (waaronder begrepen zijn de meestoven en droogerijen van sigaren);
 - XIV. de koren-, cacao-, mout-, pel-, schors-, grut-, tras-, houtzaag- en oliemolens;
 - XV. de klopperijen van visch, katoen, wol, haar, vederen, huiden, schors en tapijten;
 - XVI. de orseille- (lakmoes) en garancine-fabrieken, verwerijen, katoen-drukkerijen en wasscherijen en snelbleekerijen;
 - XVII. de scheepstimmerwerven, steenhouwerijen en zagerijen, molenmakerijen en kui-perijen;
 - XVIII. de schietinrigtingen'.

Deze lijst van inrichtingen werd in 1876 en 1907 aangepast.

Op enkele uitzonderingen na verleenden B&W de vergunningen, al dan niet onder voorwaarden, en hielden toezicht (art. 1). Vergunningen waren vereist bij oprichting, wijziging en uitbreiding van een inrichting. Ook nu was verlening van een voorlopige vergunning

mogelijk (art. 12). Een vergunning kon worden geweigerd bij gevaar, schade aan eigendommen, bedrijven of gezondheid en hinder van ernstige aard, waartoe behoorde het ter bewoning ongeschikt maken van (gedeelten) van woonhuizen, het belemmeren van het gebruik van kerken, scholen en ziekenhuizen en het verspreiden van vuil of walgelijke uitdampingen. Vrees voor economische mededinging werd als weigeringsgrond uitdrukkelijk uitgesloten (art. 11).

In 1896 vond koppeling plaats van de Fabriekwet aan de Veiligheidswet 1895, welke de veiligheid binnen inrichtingen regelde. Het nieuwe artikel 11 bis bepaalde, dat een vergunning geweigerd zou worden, indien de fabriek of werkplaats volgens de arbeidsinspectie niet aan de eisen krachtens art. 6 van de Veiligheidswet voldeed. Naast het gemeentebestuur kreeg de arbeidsinspectie hierdoor als tweede instantie een belangrijke rol bij de verlening van een hinderwetvergunning. Met uitzondering van een verruiming van de bevoegdheden van de gemeenteraad in 1901 veranderde er verder tot 1952 weinig.

Uit de artikelen 5-9 van de Fabriekwet blijkt nauwkeurig welke stukken we in het dossier mogen verwachten. Dat zijn de stukken die ook al voorkwamen in de dossiers op basis van het KB van 1824. Hieraan moesten worden toegevoegd de stukken inzake de verplichte hoorzitting. De aanvraag voor de vergunning moest sedert 1875 voorzien zijn van:

1. Een nauwkeurige beschrijving van de locatie van de inrichting, van wat er werd verricht, vervaardigd of verzameld en van de toe te passen beweegkracht.
2. Een plattegrond van exterieur en interieur.
3. Een uittreksel uit de kadastrale legger, waarop ziekenhuizen, kerken en scholen binnen een straal van 200 meter stonden aangegeven.

Op grond van de Hinderwet 1896 moest daaraan nog worden toegevoegd een verklaring of de inrichting al dan niet een fabriek of werkplaats in de zin van de Veiligheidswet was. Zie ook de afbeeldingen 1-11.

Indien de aanvrager van een vergunning of de omwonenden niet tevreden waren over de beslissing van B&W, konden zij in beroep gaan bij de Kroon. Hiertoe diende eerst een verzoekschrift aan de koning gericht te worden. Het Kabinet van de Koning stuurde dit door aan het betrokken ministerie²¹, dat de zaak bij de Afdeling Geschillen van Bestuur van de Raad van State aanhangig maakte. Vervolgens werd advies ingewonnen bij Gedeputeerde Staten van de betrokken provincie, die op hun beurt B&W hoorden en advies inwonen bij de Hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat, soms de Inspecteur van de Volksgezondheid en na 1895, voor instellingen die onder de termen van de Veiligheidswet vielen, de Directeur-Generaal van de Arbeid.

Gedeputeerde Staten adviseerden de Raad van State, waarna een openbare zitting plaatsvond, waar alle partijen hun argumenten naar voren konden brengen. Hierna volgde het advies van de Raad van State aan de Kroon met een concept-KB. In het algemeen volgde de Kroon het advies van de Raad van State, terwijl deze gewoonlijk de adviezen van de deskundigen overnam. Onder hen was de Hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat de belangrijkste. Hij onderzocht zowel de formele als de inhoudelijke afwikkeling door B&W.²² Zie ook bijlage 2.

c. De betrouwbaarheid van de informatie uit de hinderwetbescheiden

Hinderwetbescheiden worden het laatste decennium in toenemende mate als bron voor historisch onderzoek 'ontdekt'. Het lijkt echter nog te vroeg reeds een definitief oordeel over de betrouwbaarheid van de erin vervatte informatie te vellen. Daarbij gaat het niet om de vraag naar de betrouwbaarheid in formele zin, of de juistheid van de kadastrale gegevens. Aan de hand van de wetgeving is eenvoudig na te gaan of de voorgeschreven procedures op de juiste wijze doorlopen zijn. Gegevens over ligging, oppervlakte, eigendom etc. van de inrichtingen zijn rechtstreeks uit de kadastrale registratie afkomstig. De juistheid van technische gegevens valt te toetsen aan bedrijfsarchieven (m.n. die van machinefabrieken), terwijl na 1896 uitgebreide en deskundige toetsing door de Arbeidsinspectie plaats vindt.

Toetsing van de effectiviteit van de wetgeving is moeilijker. De hinderwetgeving is immers gericht op het reguleren van soms nogal tegenstrijdige belangen. We zagen reeds dat in de Tweede Kamer getracht is de werking van de wet te beperken. De overgeleverde informatie moet worden gezien in het licht van factoren als:

- De participatie in de uitvoering van de wet door tegenstanders.

- Het gebruik van vaagheden en uitzonderingsmogelijkheden om onder de werking van de wet uit te komen.
- Uitbuiting van procedurele mogelijkheden van verweer om toepassing te traineren.
- Inschakelen van sociale of politieke contacten om gunstige beslissingen te verkrijgen.
- Het doen gelden van eigen moreel overwicht om rechthebbenden te bewegen af te zien van hun recht.
- De mate van toegang tot rechtsverkrijging door de zwakkere partij.²³

Een volgend probleem is dat de in de wetgeving vastgelegde normen voor weigering van een vergunning niet helder zijn omschreven. De normen van het KB van 1824 waren vaag: gevaar, schade of hinder. De wet van 1875 verschaftte ook maar ten dele duidelijkheid: gevaar, schade aan eigendommen, bedrijven of de gezondheid; hinder van ernstige aard, waartoe behoorde het ter bewoning ongeschikt maken van woonhuizen of gedeelten van woonhuizen, het belemmeren van het gebruik van lokalen en gebouwen, bestemd voor ziekenverpleging, eredienst of scholen en het verspreiden van vuil of van walgelijke uitdamping. In 1896 werden daaraan de normen van de veiligheidswet toegevoegd. Al deze normen moesten in de praktijk worden geconcretiseerd en uitgewerkt. Bij de behandeling van aanvragen voor een hinderwetvergunning waren de competente bestuursorganen sterk afhankelijk van hun technische adviseurs (ingenieurs van de waterstaat, inspecteurs van de volksgezondheid en de arbeidsinspectie). Hoewel zij vanuit hun disciplines streefden naar meetbare normen, zal ook hun oordeel niet altijd vrij geweest zijn van enige subjectiviteit. Bovendien zijn de begrippen hinder, schade en verontreiniging in de tijd inhoudelijk sterk aan ontwikkeling onderhevig geweest.²⁴

3. Verwijzende notities

a. Vindplaatsen²⁵

Hinderwetbescheiden uit de periode *1811-1813* zijn te vinden in de archieven van de Bataafs-Franse bestuursorganen: het Departement van Binnenlandse Zaken, 1796-1813²⁶ (Algemeen Rijksarchief – ARA –, Tweede Afdeling), de prefecturen en onderprefecturen (Rijksarchieven in de provincies) en de mairies (Gemeentearchieven).

Stukken betreffende de periode *1813-1824* zijn op het landelijke niveau te vinden in het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en wel in de afdelingen waaronder de Nationale Nijverheid ressorteerde (ARA, Tweede Afdeling). Het eveneens aldaar berustende archief van de Staatssecretarie bevat ook relevante stukken. Op provinciaal niveau zijn de archieven van Gedeputeerde Staten (Rijksarchieven in de provincies) de aangewezen vindplaatsen; op plaatselijk vlak de archieven van de gemeentebesturen. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor de periode *1824-1875*.

De periode *1875-1952*. Op rijksniveau zijn de bescheiden tot 1877 te vinden onder de afdeling Nijverheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken; tussen 1878 en 1893 onder de afdeling Handel en Nijverheid I van het voormalig Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid (nu Verkeer en Waterstaat), alle in het ARA. De stukken vanaf 1893 bevinden zich nog bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Stukken betreffende beroepszaken bevinden zich in het archief van de Raad van State, afdeling Geschillen van Bestuur (tot 1945 ARA) en het archief van het Kabinet der Koningin (tot 1897 ARA).

Op gemeentelijk en provinciaal niveau wijkt de situatie niet fundamenteel af van de voorgaande perioden. Wel dient men erop bedacht te zijn dat binnen de archieven van deze bestuursorganen ten gevolge van de uitbreiding van de procedures en de voortgaande ambtelijke specialisatie op steeds meer plaatsen stukken betreffende de Hinderwet gevonden kunnen worden.

De bemoeienis van de Arbeidsinspectie met de Hinderwet na 1896 in verband met de koppeling aan de Veiligheidswet, heeft geresulteerd in de vorming van grote series hinderwetdossiers bij deze dienst. In het algemeen zijn deze dossiers completer dan die in de gemeentearchieven vanwege de betere technische onderlegdheid van de inspecteur. Hier zullen eerder technische tekeningen e.d. aangetroffen worden.

Een complicerende factor is het gevoerde vernietigingsbeleid. Gemeenten hebben in verschillende mate vernietigd. De vernietigingslijsten voor gemeentelijke archivalia uit

1948²⁷ en 1983²⁸ maken het mogelijk vervallen hinderwetvergunningen te vernietigen, terwijl de archiefhandleiding van de Vereniging Nederlandse Gemeenten aanraadt de vergunningen te bewaren en de correspondentie te vernietigen. De vernietigingslijst voor provinciale organen van 1952²⁹ stelt alle hinderwetvergunningen vernietigbaar. De lijst voor de provinciale griffies van 1981³⁰ laat met uitzondering van de vergunningen, de afwijzende beschikkingen en de beroepszaken, vernietiging van alle stukken toe. Op rijksniveau bestaat geen lijst, die hinderwetvergunningen vernietigbaar stelt, hoewel in de praktijk hinderwetdossiers van opgeheven inrichtingen vernietigbaar geacht worden.

Bij de arbeidsinspecties is uit het bestand, dat vanaf 1895 tot heden loopt, niet systematisch vernietigd. Bij de inspectie te Zoetermeer is het complete bestand, ouder dan 1950, verbrand, terwijl de inspectie te Deventer enkele jaren geleden alle vergunningen jonger dan vijftig jaar heeft vernietigd. Overbrenging van dit ca. 950 m' grote bestand naar de Rijksarchieven in de provincies is gaande. De discussies over eventuele selectie en vernietiging hieruit zijn nog niet afgerond.³¹

b. Aanvullende bronnen

1. Gerelateerde bronnen

Bij de opsporing van stukken betreffend de hinderwetgeving is het van groot belang zich vooraf grondig te verdiepen in de administratieve werkwijze van de betrokken organen of functionarissen. Grosso modo kunnen de archieven op tweeërlei wijze zijn ingericht. Of men bergt de hinderwetbescheiden min of meer afzonderlijk op datum van binnenkomst c.q. afdoening in chronologische series ingekomen en/of uitgaande stukken. Of men gaat over tot dossiervorming.

In beide gevallen zijn meestal eigentijdse toegangen voorhanden. In *agenda's* wordt in chronologische volgorde aantekening gehouden van de ingekomen of uitgegane stukken (besluiten), onder vermelding van de plaats (het nummer) van het betrokken stuk in het archief. Belangrijker voor de onderzoeker zijn de *indices* (ook bekend als registers op de notulen, op de verbalen enz.). Dit zijn onderwerpsgewijs ingedeelde overzichten van stukken uit een bepaalde periode, ook weer verwijzend naar de plaats van de stukken in het archief. De trefwoorden kunnen per archiefvormer en in de tijd nogal verschillen. Voor de vroegere periode 'Fabrieken en Trafijken', 'Nijverheid', 'Verbalen de Commodo et Incommodo' en later ook 'Vergunningen' of 'Hinderwet'. Ook andere varianten zijn zeer wel mogelijk. Van de onderzoeker wordt enig inbeeldingsvermogen vereist. Hiermee zijn de grondlijnen aangegeven. De genoemde registratuursystemen komen in talloze variaties voor.

Vanaf 1896 zijn registers van aanvragen van Hinderwetvergunningen voorgescreven, die in 1900 geüniformeerd zijn (gemeentearchieven). In sommige gemeenten zijn hierop ingangen vervaardigd, die alfabetisch op naam van de aanvragers/vergunninghouders of straatnamen zijn ingericht. In verband met de fase van het horen van omwonenden tijdens de behandelingsprocedure zijn de registers van openbare bekendmakingen van het gemeentebestuur van belang. Soms zijn ook deze registers van een index voorzien.

2. Toetsingsbronnen

Bronnen van algemene strekking, waarin informatie over hinder door bedrijven is te vinden, zijn notulen van vergaderingen van bestuursorganen, alsmede hun verslagen (gemeente- en provinciaal verslag). In de stad Utrecht hebben B&W een serie 'notulen betreffende de fabricage' (1870-1920) aangelegd.

Vanuit hun eigen optiek hebben zeer uiteenlopende diensten als de Rijks- en Provinciale Waterstaat, de Arbeids- en Gezondheidsinspecties, de gemeentelijke afdelingen Publieke Werken en Bouw- en Woningtoezicht (verplichte bouwvergunning na 1901) en de Kamers van Koophandel en Fabrieken bemoeienis met de ontwikkeling van het bedrijfsleven gehad, waarvan de weerslag in hun archieven te vinden is.

Op grond van het Stoombesluit 1824 (*Stbl.* nr. 32) en de Stoomwet 1869 (*Stbl.* nr. 97) hadden de verschillende overheden bemoeienis met deze bij uitstek hinder veroorzakende techniek (stukken in de archieven der provinciale besturen en de archieven der opeenvolgende departementale afdelingen Nijverheid).

Kadastrale leggers en kaarten bevatten nauwkeurige gegevens over oppervlakte, ligging, eigendom, hypotheek etc. van de inrichtingen en hun omgeving. Toetsing vanuit het bedrijfsleven zelf kan geschieden met behulp van bedrijfsarchieven. Archieven van machinefabrieken geven met name informatie over elders geplaatste machines. Hierop gaan ook periodieken en andere publikaties uit de hoek van ingenieurs en bouwkundigen in. Van geheel andere aard zijn de diverse statistische beschrijvingen en enquêtes uit de negentiende eeuw en de talloze publikaties van het CBS.³² Tenslotte kan observatie ter plaatse een zinvolle vorm van toetsing betekenen.

c. Literatuur

1. Andere gidsen en commentaren

2. Enkele recente (na 1945) historische studies van belang voor een goed begrip van de historische situering van de hinderwetgeving:

De literatuur over de sociale en economische ontwikkelingen in Nederland sedert het begin van de negentiende eeuw is overvloedig. Korthedshalve zij verwezen naar de desbetreffende hoofdstukken in de delen 10 tot en met 15 van de *Algemene geschiedenis der Nederlanden* (Haarlem 1977-1983) én de achterin elk deel opgenomen bereedeneerde bibliografie.

Afzonderlijke vermelding verdient: J.A. de Jonge, *De industrialisatie in Nederland tussen 1850 en 1914*, Nijmegen 1976 (reprint).

3. Enkele administratief-juridische publikaties van belang voor een goed begrip van de concrete totstandkoming van de hinderwetbescheiden:

Alphabetisch register op Luttenberg's chronologische verzameling der wetten, besluiten en arresten betreffende het openbaar bestuur in de Nederlanden sedert de herstelde orde van zaken in 1813, 1813-1924, Zwolle 1925.

L. Bomhof, 'Handleiding Hinderwet: een benadering van de juridische praktijk', in: *Recht en Praktijk*, Deventer 1978, nr. 30, 5-10.

E.H.A. Kocken, *Vergunningstelsel in de Hinderwet en de Woningwet*, Alphen aan den Rijn 1966.

E.H.A. Kocken, '1875 Hinderwet 1975', in: *Milieu en Recht*, (1976) nr. 1, 12-19.

C. Lambers, *Milieurecht*, Deventer 1974.

H.J.J. Leenen, *Inleiding tot het Milieuhygiënerecht*, Alphen aan den Rijn 1978.

J.M. Lintsen, *De Hinderwet van 1875-1914. Een bronnenonderzoek*, z.pl. z.j. Niet gepubliceerde scriptie, Rijksuniversiteit Limburg. Analyseert het functioneren van de Hinderwetgeving aan de hand van 38 Kroonberoepen uit 1890 en 68 beroepen uit 1910.

J. Mac Lean, 'Hinderwetten in de 19e eeuw', in: *Chemisch Magazine*, 3 (1982) 473-475. Beschrijft de procedures en indeling van bedrijven in klassen volgens de wetgeving van 1810, 1824 en 1875.

F.J. Meyer-Drees, 'In het spanningsveld van het adagium: eerst vergunning dan pas bouwen', in: *Milieu en Recht* (1977) nr. 6.

M.M. van Praag, *De Hinderwet*, Zwolle 1928.

4. Historische studies waarin van de hinderwetbescheiden gebruik is gemaakt:

Dit overzicht is zeker niet uitputtend. Het is in hoofdzaak gebaseerd op een door de auteur onder archiefdiensten en onderzoekers gehouden enquête naar het gebruik van hinderwetdossiers.³³

C.J.C.W.H. Arnold, *Apeldoorn in opkomst; de ontwikkeling van dorp en gemeente in de eerste helft van de negentiende eeuw*, Zutphen 1971.

J.M. Bos en W. de Natris, 'Textielfabriek "Pieter van Dooren" te Tilburg (1825-1975)', in: *Textielhistorische Bijdragen*, 16 (1975) 69-93.

P.G. Groenewegen, *Leven en beweging van de arbeidende klasse in Apeldoorn in de tweede helft van de negentiende eeuw*, Apeldoorn 1980.

W.A. van Ham en C. Vanwezenbeeck, *Gids voor Oud Bergen op Zoom*, Antwerpen/Haarlem 1983.

- R. Hardonk, *Koornmullenaers, Pampiermaeckers en Coperslaghers. Korte historie der waterradmolens van Apeldoorn, Beekbergen en Loenen*, Apeldoorn 1968.
- W.A.J.M. Harkx, *De Helmondse textielnijverheid in de loop der eeuwen. De grondslag van de huidige textielindustrie, 1794-1870*, Tilburg 1976.
- 'De industriële gebouwen van de wolnijverheid in Tilburg', rapport van de werkgroep textielindustriële archeologie, uitgebracht door de Gemeentelijke Monumentencommissie, in: *De Lindeboom*, 3/4 (1980) 11-95.
- B. Koopmans, 'De Koninklijke Nederlandsche Lood- en Zinkpletterij, voorheen A.D. Hamburger te Utrecht', in: *Industriële archeologie*, 3 (1983) 117-127.
- C.C.P. Linssen, *Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg, 1893-1914*. Tilburg 1969.
- C.A. Mandemakers, 'De leerlooierij J. van Gorp & Zonen te Riel (N. Br.)', in: *Industriële Archeologie*, 4 (1984) 121-142.
- J.L. Meijer, 'Industriële ontwikkeling op Oostenburg na 1800', in: *Industriële Archeologie*, 5 (1985) 97-127.
- H.A. Muntjewerff, 'Geschiedenis van het Kwattacomplex. Een proeve van industriële archeologie', in: *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda 'De Oranjeboom'*, 32/33 (1979-1980) 193-234.
- H.A. Muntjewerff, 'De molen "Het Fortuin" te Breda. 350 Jaar bedrijf en techniek', in: *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda 'De Oranjeboom'*, 38 (1985) 3-70.
- W. de Natris, 'Drie lucifersfabrieken in Eindhoven, 1870-1875-1880. Overheidsbemoeienis met het ontwerp van fabrieksgebouwen in de negentiende eeuw', in: *Eindhoven door de eeuwen*, Eindhoven 1982.
- J.M.P. van Oorschoot, *Eindhoven, een samenleving in verandering*, 2 dln., Eindhoven 1982.
- J.W. van Petersen en W. Zondervan, *Oude ambachten en bedrijven achter Rijn en Yssel*, Zutphen 1972.
- J.H. Pouls, 'De fabriekskolonie Griendtsveen', in: *Industriële Archeologie*, 1 (1981), 34-51, 2 (1982), 14-39.
- J. Segers, 'Benzinestations: Een geschiedenis van de benzinedistributie in Nederland', in: *Industriële Archeologie*, 4 (1984) 164-180.
- J.M.Th. Verschueren, *Van Helmont te Helmond, geschiedenis van de gasfabriek en de gasvoorziening te Helmond*, Helmond 1974.
- T. Wagemakers, 'Een moderne textiel fabriek omstreeks 1830, een industrieel-archeologische reconstructie', in: *De Lindeboom*, 6 (1982) 91-114.
- T. Wagemakers, 'Fransche ketels bij C. Mommers en Co.', in: *'Tilburg' tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur*, 2 (1984) 21-23.

4. Mogelijke gebruikswijzen van de hinderwetbescheiden in het historisch onderzoek

a. Themata

Gebaseerd op een door de auteur onder archiefdiensten en onderzoekers gehouden enquête.

Hinderwetbescheiden zijn bruikbaar voor:

1. Economisch-historisch onderzoek:
 - de geschiedenis van afzonderlijke bedrijven en ambachten;
 - ontwikkeling van omvang en diversiteit van bedrijven en bedrijfstakken in een bepaalde regio of plaats;
 - overgang van ambachtelijke naar industriële nijverheid.
2. Geschiedenis van de techniek:
 - mechanisatie, verandering van procedés;
 - volumen van gebruikte machines;
 - veiligheidsaspecten;
 - het proces van electrificatie en gebruik van verschillende energiebronnen.
3. Industriële archeologie, bedrijfsarchitectuur.

4. Sociaal-historisch onderzoek:
 - arbeidsomstandigheden;
 - leefklimaat in wijken en plaatsen;
 - milieubesef.
5. Geschiedenis van de ruimtelijke ordening.
6. Agrarische geschiedenis:
 - mechanisatie van de landbouw.
7. Administratief-historisch onderzoek:
 - bij verlening van nieuwe hinderwetvergunningen;
 - de werking en effectiviteit van wetgeving.
8. Opsporing van plaatsen met mogelijke bodemverontreiniging ten gevolge van vroegere industriële activiteit.

b. Het verrijken van de hinderwetbescheiden met informatie uit andere bronnen

De meeste onder 3.b.2. genoemde bronnen kunnen worden gebruikt ter aanvulling van de in de hinderwetdossiers vervatte informatie.

Noten

- * In het bijzonder ben ik R. Kramer (Algemeen Rijksarchief) en J. Spoorenberg (Streekarchief Zuid-Oost Brabant) zeer erkentelijk voor hun nuttige kritiek en waardevolle inlichtingen. Kanttekeningen bij het concept van deze tekst zijn gemaakt door H.W. Lintsen (Technische Universiteit Eindhoven), W. van Mulken (Provinciale Archiefinspectie Limburg), P.W.J. den Otter (Rijksarchief in Overijssel) en A.J.M. den Teuling (Provinciale Archiefinspectie Drenthe). Als verantwoordelijk redacteur namens de Commissie Broncommentaren heeft H.R. Wolf gefungeerd.
- 1 De Oost-Nederlandse markerechten bevatten hierover talloze bepalingen. Zie hierover o.a. J. Buis, *Historia Forestis. Nederlandse Bosgeschiedenis*, Wageningen 1985, I, passim.
 - 2 Mac Lean, 'Hinderwetten', 473; Muntjewerff, 'Het Fortuin', 10-11.
 - 3 Zie hierna par. 2.
 - 4 Bomhof, 'Handleiding Hinderwet', 5-7; Kocken, '1875 Hinderwet 1975', 13.
 - 5 R.W.J.M. Bos, 'Van periferie naar centrum; enige kanttekeningen bij de Nederlandse industriële ontwikkeling in de negentiende eeuw', in: *Maandschrift Economie*, 40 (1976) 181-206; De Jonge, *De industrialisatie in Nederland tussen 1850 en 1914*.
 - 6 Mac Lean, a.w., 474.
 - 7 Lintsen, 'Hinderwet', 2. Citaat eveneens aldaar.
 - 8 Th. van Tijn, 'De sociale bewegingen van 1876 tot 1887', in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, 13 (Haarlem 1978), 99.
 - 9 Gemeentearchief Arnhem, Archief Secretarie, 1917-1924, Hinderwetserie 41/352.
 - 10 Rijksarchief in Gelderland (RAG), Archief Gedeputeerde Staten van Gelderland, inv.nr. 9732.
 - 11 Archief Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Afdeling Arbeid, Kroonberoepen inzake de Hinderwet ingesteld in 1910, dossier nr. 35 H-1368, Bouman te Winterswijk. Vgl. Lintsen, a.w., bijlagen 1,1-1,15.
 - 12 Algemeen Rijksarchief (ARA), Tweede Afdeling, Archief van het Departement van Binnenlandse Zaken, 1796-1813, inv.nr. 1137.
 - 13 De opsomming van bedrijven overgenomen uit Mac Lean, a.w., 473-474.
 - 14 Zie noot 12.
 - 15 RAG, Archieven van de gewestelijke besturen in de Bataafs-Franse tijd (BFA), 1795-1813, inv.nr. 5485.
 - 16 Gemeentearchief Maastricht, Frans Archief, inv.nrs. 41, blz. 230; 42, blz. 249-250, 261-263; 48, 25 september 1813; 1982, 6 december 1806.
 - 17 Gemeentearchief Maastricht, Modern Archief, inv.nrs. 95, 10 juli 1815; 381, 21 september 1815; 101, 28/29 mei 1816; 102, 25 juni 1816; 103, 3 juli 1816; 104, 6 augustus 1816; 417 (index uitgaande stukken) 1816-1817 ('Fabrieken, Trafijken'). ARA, Tweede Afdeling, Archief Binnenlandse Zaken, Index, 1813-1817 vermeldt verschillende gevallen. De corresponderende stukken ontbreken echter (notitie van R. Kramer). In 1819 ontving het gemeentebestuur van Eindhoven een circulaire van de gouverneur van Noord-Brabant met het verzoek opgave te doen van werkplaatsen en fabrieken, die van nadeel voor de omgeving zouden kunnen

- zijn. Gemeentearchief Eindhoven, Administratief Archief, inv.nr. 1520.
- 18 Bij de behandeling van een vergunningaanvraag voor het oprichten van een oliemolen in Nijmegen in 1817 verkeerden gs van Gelderland in onzekerheid over de toepasbaarheid van het decreet van 1810. RAG, Archief van Gedeputeerde Staten van Gelderland, inv.nr. 9732. Ook binnen de afdeling Nationale Nijverheid en Administratieve Politie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken is gediscussieerd over de toepasbaarheid van het decreet (notitie van R. Kramer).
 - 19 ARA, Tweede Afdeling, Archief Raad van State, advies van 26 maart 1819.
 - 20 Op basis van onderzoek door de auteur in het Rijksarchief in Gelderland en de Gemeentearchieven te Arnhem, Eindhoven en Utrecht.
 - 21 J.A.M.Y. Bos-Rops, e.a. (red.), *De archieven in het Algemeen Rijksarchief*, Alphen aan den Rijn 1982, geeft op p. 141 een overzicht van de verschillende ministeries waaronder de afdeling Handel en Nijverheid in de loop der jaren heeft geressorteed.
 - 22 De Kroonberoepprocedure wordt uitgebreid beschreven door Lintsen, a.w..
 - 23 Lintsen, a.w., 3, 12.
 - 24 Lintsen, a.w., 10-12.
 - 25 Gedetailleerdere gegevens over de verblijfplaats enz. van de genoemde archiefbestanden zijn te vinden in: L.M.Th.L. Hustinx (†), F.C.J. Ketelaar, e.a. (red.), *Overzichten van de archieven en verzamelingen in de openbare archiefbewaarplaatsen in Nederland*, I-XIV, Alphen aan den Rijn 1979-1987.
 - 26 ARA, Archief van het Departement van Binnenlandse Zaken, inv.nr. 1137. Stukken d.d. 30-1-1812 betreffende een aan de prefecten gezonden circulaire met de antwoorden daarop. RAG, BFA, inv.nr. 5485. Stukken betreffende de uitvoering van het Decreet van 1810 uit de jaren 1812-1813.
 - 27 Ministerieel Besluit 14 januari 1948, afd. BB nr. 11995; Ministerieel Besluit 6 maart 1948, afd. OKN nr. 56931.
 - 28 *Stcrt.* 20 december 1983 nr. 247.
 - 29 Ministerieel Besluit 5 september 1952, BIZA nr. 685; Ministerieel Besluit 10 oktober 1952, OKW nr. 285152.
 - 30 *Stcrt.* 23 december 1981 nr. 247.
 - 31 Notitie aan het Convent van Rijksarchivarissen betreffende de Hinderwetvergunningen bij de Districtsbureaux voor de Arbeidsinspectie door rijksarchiefsinspecteur Th. Broens, 9-2-1984.
 - 32 Een overzicht in: De Jonge, a.w., 535-536.
 - 33 De enquêtevragen en -resultaten berusten in het archief van de Commissie Broncommen-taren.
 - 34 Zie noot 10.
 - 35 Zie noot 11.

Afbeeldingen

1. Uittreksel van de perceelsgewijze kadastrale legger met opgave der lokalen en gebouwen overeenkomstig art. 5 van de Hinderwet (22-2 ² 21)	66
2. Bouwkundige tekening van de plaats in het bedrijf, waar de beoogde installatie zou moeten komen te staan (24-2 ² 21)	68
3. Opgave door Bouw- en Woningtoezicht van namen en woonplaatsen der eigenaars en gebruikers van percelen, grenzend aan het object van de vergunningaanvraag (24-2 ² 21)	69
4. Bericht van b&w aan de Arbeidsinspectie inzake de aanvraag van een vergunning met toezending van de in art. 5 sub 1 en 2 bedoelde stukken (1-3 ² 21)	70
5. Bericht van b&w aan de Gezondheidscommissie inzake de aanvraag van een vergunning onder verwijzing naar de zitting zoals bedoeld in art. 7 van de Hinderwet (1-3 ² 21)	71
6. Kennisgeving door b&w aan belanghebbenden overeenkomstig art. 6 van de Hinderwet van de vergunningaanvraag met aankondiging van de hoorzitting overeenkomstig art. 7 van de Hinderwet (1-3 ² 21)	72
7. Openbare kennisgeving van de te houden hoorzitting overeenkomstig art. 7 van de Hinderwet (1-3 ² 21)	73
8. Proces-verbaal door b&w van de hoorzitting overeenkomstig art. 7 van de Hinderwet (15-3 ² 21)	74
9. Bericht van de Arbeidsinspectie betreffende de veiligheidsaspecten overeenkomstig art. 7 bis van de Hinderwet, onder vermelding dat de inrichting aan art. 6 van de Veiligheidswet voldoet (17-3 ² 21)	75
10. Door b&w afgegeven hinderwetvergunning (27-4 ² 21)	76
11. Bericht van Gemeentewerken te Arnhem aan het College dat aan de gestelde voorwaarden is voldaan en de inrichting in werking is gebracht (20-7 ² 21)	77

Afbeelding 1: Uittreksel van de perceelsgewijze kadastrale legger met opgave der lokalen en gebouwen overeenkomstig art. 5 van de Hinderwet (22-2²21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

24 FEBRUARI 1921 *N. 4/252*

N^o. 17. Kad.

KANTOOR
VAN DE
HYPOTHEKEN en het KADASTER
te *Arnhem*

UITTREKSEL van den Perceelsgewijzen Kadastralen
Legger der gemeente *Arnhem*

Art. <i>0746</i>	NAAM.	VOORNAMEN.	BEROEP.	WOONPLAATS.
Eigenaar	<i>de firma G. W. van der</i>		<i>Wiel en</i>	<i>Arnhem</i>
<i>enige firma</i>	<i>Berends</i>	<i>Gerrit</i>	<i>koopman</i>	<i>id</i>
Mede-eigenaren				
Vruchtgebruiker				
Erfpachter				
Recht van opstalhouder of bezitter van het recht van gebruik en bewoning.				

POLDER, GEHUCHT of plaatselijke benaming. (Straat, gracht, enz.)	VERWIJZING NAAR HET KADASTRALE PLAN.		SOORT VAN EIGENDOM	GROOTTE.			Bedrag der belastbare opbrengst per hectare, verminderd met den per hectare bepaalden aftrek wegens polder- en dijklasten.	BELASTBARE OPBRENGST.		VERWIJZING naar vroegere of latere toestanden.
	Sectie.	Nommer van het perceel.						Onge- bouwd.	Ge- bouwd.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
<i>Rijnstraat</i>	<i>0</i>	<i>5795</i>	<i>heidegras werkplaats</i>	<i>h. a. c.</i>	<i>0443 280</i>		<i>f. c.</i>	<i>1240 890 1197</i>	<i>2</i>	
<i>Eers perceel</i>										

POLDER, GEHUUCHT of plaatselijke benaming. (Straat, gracht, enz.)	VERWIJZING NAAR HET KADASTRALE PLAN.		SOORT VAN EIGENDOM.	GROOTTE.			Bedrag per belastbare opbrengst per hectare, verminderd met den per hectare bepaalden af trek wegens polder- en dijklasten.	Bedrag per hectare van den af trek wegens polder- en dijk- lasten.	BELASTBARE OPBRENGST.		VERWIJZING naar vroegere of latere toestanden.
	2.	3.		5.	6.	7.			8.	9.	
1.	2.	3.	4.	h.	a.	c.	6.	7.	f.	c.	10.
<p>Volgens de verstrekte opgaven bevinden zich binnen den ring van 200 Meter om het perceel Gemeente Spierkerk Sectie O nummer 5795. geen andere gebouwen en lokalen bedoeld bij Arts der Wet van 2 Junij 1875 Stb. N^o 95. dan de percellen Gemeente Spierkerk, Sectie O nummers 6682, 5158, 3821, 5259, 5335, 4916, 6092, 5240 en Sectie P nummers 826 en 810.</p>											

De ondergeteekende Bewaarder van de hypotheek en het kadaster verklaart, dat bovenstaand uittreksel overeenstemt met de stukken behorende tot het kantoor van Bewaring te *Spierkerk* en de veranderingen bevat die tot op den *21 Februari 1921* ten gezegden kantore bekend zijn.

Afgegeven op verzoek van *den firma Holvis te Spierkerk*
Spierkerk den *22 Februari* 1921.

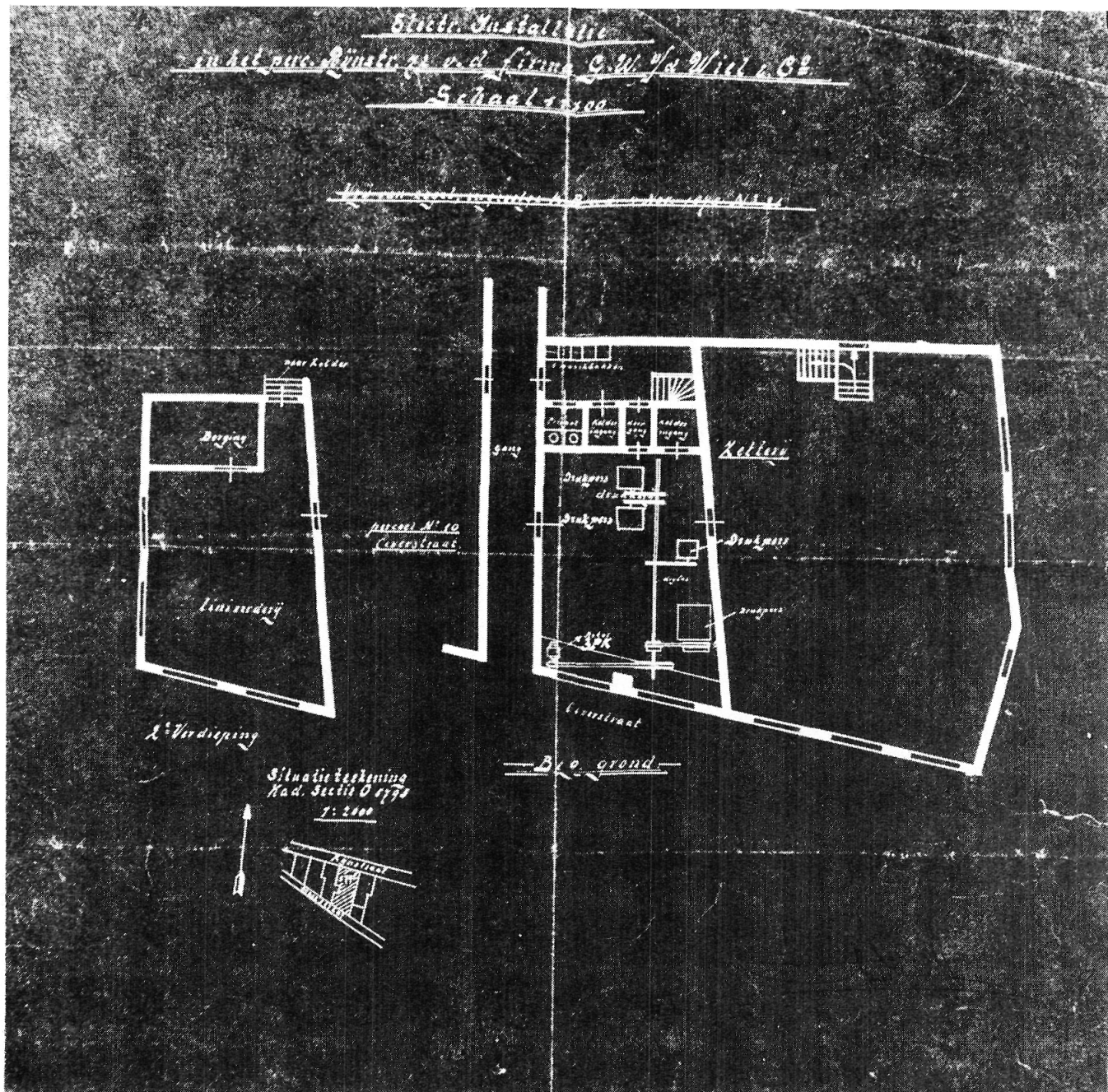
Kosten

De Bewaarder voornoemd,

voor *1* Perceelen *50.30* / *10.00*
" *2* ing. pland *0.50* / *0.00*

W. J. M. van der Meer

Afbeelding 2: Bouwkundige tekening van de plaats in het bedrijf, waar de beoogde installatie zou moeten komen te staan (24-2²21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).



Afbeelding 3: Opgave door Bouw- en Woningtoezicht van namen en woonplaatsen der eigenaars en gebruikers van percelen, grenzend aan het object van de vergunningaanvraag (24-2'21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

De Inspecteur van het Bouw- en woningtoezicht gelieve hieronder nauwkeurig op te geven de juiste namen en woonplaatsen van de eigenaren en gebruikers van de perceelen onmiddellijk grenzende aan het perceel N^o. 72 aan de Rijnstraat, kadastraal bekend sectie O No. 5795, waarin de firma G.W. van der Weel en C^o eene amblerij op te richten. wensch uit te breiden. te wijzigen.

Secretarie Arnhem.
Afd. Algemeene Zaken,
den 24 Februari 1921.

Kant. nr.	EIGENAARS.	GEBRUIKERS.
O. 5795	De aanvrager	Derelfde en G. Berends Bovenbergstraat n ^o 11.
" 6610	De gemeente Arnhem	Derelfde
" 5881	Mevr. F. C. baronesse van Heeckeren van Molcaten, Wed ^{ve} van F. Ch. van Praam L. p. te Göttingen Rijnstraat n ^o 18	Derelfde Timmerman A. de Klark Rijnstraat n ^o 71
" 6615	De gemeente Arnhem	Derelfde
" 5796	De aanvrager, W. A. Coopman en cons Ulrechtse straat n ^o 37 en F. C. van Binstbergen Rijnstraat n ^o 73	Derelfden en R. de Wit Overstraat n ^o 10 ^e
" 1599	F. C. van Binstbergen Rijnstraat n ^o 73	Derelfde

De Inspecteur van het Bouw- en woningtoezicht:
J. P. Neurschot

Afbeelding 4: Bericht van B&W aan de Arbeidsinspectie inzake de aanvraag van een vergunning met toezending van de in art. 5 sub 1 en 2 bedoelde stukken (1-3-21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

1. 4/352

Gemeente ARNHEM.

N^o 4/352
HINDERWET.
Getal bijlagen: 2.

Arnhem, den 1. Maart 1921.

VERZINDEN
3 MAART 1921

Wij hebben de eer U, ter voldoening aan art. 6bis der Hinderwet te berichten dat is ingekomen een verzoek van de firma G. W. van der Wiel & C^o om vergunning tot uitbreiding van hars drukkerij door het plaatsen van een electromotor van 3 P.K. ter vervanging van een electromotor van 2 P.K.

in het perceel N^o. 72 aan de Rijnstraat
kad. sectie 0 N^o. 5795, welke inrichting volgens verklaring van ~~den aanvrager~~ de aanvrager zal zijn eene fabriek of werkplaats in den zin der Veiligheidswet.

Het verzoek met de bijlagen ligt van heden af ter Secretarie ter inzage.

De zitting bedoeld bij art. 7 zal gehouden worden op Dinsdag, den 15 maart 1921, des namiddags te 2 uur, ten gemeentehuize.

Een exemplaar der in art. 5 sub 1 en 2 bedoelde stukken gaat hierbij.

Burgemeester en Wethouders van Arnhem,
VAN HEEMSTRA.
De Secretaris,
VAN ESSEN.

Het Districtshoofd der Arbeidsinspectie
te
ARNHEM.

Afbeelding 5: Bericht van B&W aan de Gezondheidscommissie inzake de aanvraag van een vergunning onder verwijzing naar de zitting zoals bedoeld in art. 7 van de Hinderwet (1-3'21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

No 41/352

Gemeente ARNHEM.

No 41/352
HINDERWET.

Arnhem, den 1. Maart 1921.

VERZONDEN
3 MAART 1921

Wij hebben de eer U te berichten, dat is ingekomen een verzoek van
de firma G. W. van der Wieb & Co
om vergunning tot uitbreiding van hare drukkerij door het
aanplanten van een electromotor van 3 P.K. te veran-
gingen van een electromotor van 2 P.K.
in het perceel No. 74 aan de Rijnstraat
Kad. Sectie 0 No. 5795.

Het verzoek met de bijlagen ligt van heden af ter Secretarie ter inzage.
De zitting bedoeld bij art. 7 zal gehouden worden op Dinsdag
den 15 maart 19 21, des namiddags te 2 uur,
ten Gemeentehuize.

Burgemeester en Wethouders van Arnhem.
VAN HEEMSTRA.

De Secretaris,
VAN ESSEN.

Aan de Gezondheidscommissie
te
ARNHEM.

E 20

Afbeelding 6: Kennisgeving door B&W aan belanghebbenden overeenkomstig art. 6 van de Hinderwet van de vergunningaanvraag met aankondiging van de hoorzitting overeenkomstig art. 7 van de Hinderwet (1-3-21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

1-4/352

Gemeente ARNHEM.

Arnhem, den 1 maart 1921

VERZONDEN
3 MAART 1921

Ter voldoening aan art. 6 der Hinderwet wordt U bij deze kennis gegeven,
dat de firma G. W. van der Wiel en Co. Den Heer
W.M.
vergunning heeft verzocht tot uitbreiding van hese drukkerij door
het daarin plaatsen van een electromotor van 3 P.K. te ver-
vanging van een electromotor van 2 P.K.
in het perceel No. 72 aan de Rijnshoek
Kad. Sectie 0 21 No. 5795.

Het verzoek met bijlagen is op de Secretarie ter visie gelegd.
Op 15 maart a.s., des namiddags 2 uur, zal over-
ARNHEMeenkomstig art. 7 der Hinderwet ten Gemeentehuize zitting worden gehouden,
ten einde U gelegenheid te geven om bezwaren tegen dit verzoek in te brengen
en deze mondeling en schriftelijk toe te lichten.

Ten slotte vestigen wij er Uwe aandacht op, dat volgens de bestaande
jurisprudentie niet tot eventueel beroep bij H. M. de Koningin van de later te
nemen beslissing gerechtigd zijn zij, die niet overeenkomstig art. 7 der Hinderwet
voor ons College of een of meer zijner leden zijn verschenen ten einde hunne
bezwaren **mondeling** toe te lichten.

Hoofd school 4, Roorn. plein.
R.C. Parochie van de H. Eusebiuskerk.
Kerkbestuur Broedersgilde Gemeente.
Pastoor van de Invallei der Walburgoplein.
Hoofd R.C. school - Janshoek.
" " - Werenstraat.

Burgemeester en Wethouders van Arnhem,
~~VAN HEEMSTRA.~~
De Secretaris,
VAN ESSEN.

De vergoeding tot uitlandiging van de Kweekschool van onderwijzers.
Directie van de Kweekschool van Onderwijzers, Werenstr.

E 18
de Vereniging van de Heilige Vincentius en Paulo.
Hoofd van de en breed school - Gorkemaarsche weg.
de Comité der Gyn. school van Christ. Onderwijs.
Hoofd Prop. school van Christ. Nat. Onderwijs, Roorn. plein.

Mees. Markt van Janshoek, De P. in Paulus te Arnhem.
Hoofd van de school van de kad. van Janshoek, Roorn. plein.
Hie verder de opgave van
Proced. en woningtoericht

N^o 41/352

Openbare Kennisgeving.

**Burgemeester en Wethouders der gemeente ARNHEM;
Gelet op de Hinderwet;**

Brengen ter algemeene kennis:

dat op de Secretarie der gemeente ter visie is gelegd een verzoek met
bijlagen van de firma G. W. van den Wiel e. C.

om vergunning tot uitbreiding van hare drukkerij

in het perceel N^o 72 aan de Rijnstraat
Kad. Sectie 0 N^o 5795;

dat op den 15^{de} maart 1921, des namiddags te **2 uur** ten
Gemeentehuize gelegenheid is om bezwaren tegen het uitbreiden der
inrichting in te brengen;

en dat gedurende drie dagen vóór dien dag op die Secretarie van de ter
zake ingekomen schrifturen kan worden kennis genomen.

**De aandacht van belanghebbenden wordt er op gevestigd,
dat volgens de bestaande jurisprudentie niet tot eventueel
beroep bij H. M. de Koningin van de later te nemen beslissing
gerechtigd zijn zij, die niet overeenkomstig art. 7 der Hinder-
wet voor het Gemeentebestuur of een of meer zijner leden
zijn verschenen, ten einde hunne bezwaren **mondeling**
toe te lichten.**

ARNHEM, 7 maart 1921.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
D. J. DE GEER.

De Secretaris,
VAN ESSEN.

VERZONDEN
3 MAART 1921

J 101 - 50 - 7221.

No. 41/352

PROCES - VERBAAL.

Op heden den *vijftienden Maart negentien hon-*
derd eenentwintig des namiddags te twee uur, is
door ons Burgemeester en Wethouders der gemeente Arnhem, overeenkomstig art.7,
alinea 1, der Hinderwet ten Gemeentehuize zitting genomen ten einde gelegenheid
te geven om bezwaren in te brengen tegen het verlenen van de door
de firma G. W. van der Wiel en C^o

verzochte vergunning tot *uitbreiding van hare drukkerij door*
het daarin plaatsen van een electromotor van 3 P.K. ter ver-
rangijng van een electromotor van 2 P.K. in het perceel n^o: 72
aan de Rijnstraat, kad. sectie O n^o: 5795.

In deze zitting is niemand verschenen en zijn geen bezwaren tegen de *uitbrei-*
ding van voorschreven inrichting ingebracht.

En is hiervan dit proces-verbaal opgemaakt ter voldoening aan art.7, alinea
3, der bovenaangehaalde wet.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

D. J. degen
De Secretaris,
Van der

Afbeelding 9: Bericht van de Arbeidsinspectie betreffende de veiligheidsaspecten overeenkomstig art. 7 bis van de Hinderwet, onder vermelding dat de inrichting aan art. 6 van de Veiligheidswet voldoet (17-3-21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

ARBEIDSINSPECTIE.

7^e District.
H.W. No. 134/121.
HINDERWET.
Art. 7bis.

INGEKOMEN
17 MARCHT 1921
Arnhem, den 17en M a a r t 1921. N^o: 41/352

Ter voldoening aan het bepaalde bij Art. 7bis, 2^e alinea der Hinderwet, en in verband met de krachtens Art. 6ter dier Wet verkregen inlichtingen, heb ik de eer Uw College te berichten, dat — voor zoover mij thans kan blijken uit de bij Uw schrijven van den 1en M a a r t 1921 No. 41/352 overgelegde stukken — naar mijn oordeel de uitbreiding door firma G.W. van der Wiel en Co. van zijne drukkerij door het daarin plaatsen van een electromotor van 3.pk. ter vervanging van een electromotor van 2.pk. op het perceel, gelegen te A r n h e m R i j n s t r a a t N^o. 72, kadastraal bekend gemeente A r n h e m Sectie O. N^o. 5795, zal voldoen aan de eischen krachtens Art. 6 der Veiligheidswet gesteld.

De Hoofdinspecteur van den Arbeid,
Districtshoofd in het 7de District.

G.J. van Thienen

Aan
Heeren Burgemeester en Wethouders
van

A R N H E M.
H.

Model no 8.

Afbeelding 10: Door v&w afgegeven hinderwetvergunning (27-4'21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

Dit stuk moet zorgvuldig bewaard worden om op de eerste daartoe van wege het Gemeentebestuur gedane aanvraag te kunnen worden vertoond.

BESLUIT van Burgemeester en Wethouders der Gemeente ARNHEM,

d.d. , No. 41/352

Gelezen de berichten van het Districtshoofd der arbeidsinspectie d.d. 17 Maart j.l. No. 184/21, van de Directeuren van het brandwezen d.d. 26 Maart j.l. No. 201 en van den Directeur der gemeentewerken d.d. 22 April j.l. No. 494/2 op het adres van

de firma G. W. van der Wiel en Co houdende verzoek om vergunning tot het uitbreiden van hare drukkerij door het daarin plaatsen van een electromotor van 3 P.K. ter verrangjing van een electromotor van 2 P.K.

in het perceel aan de Rijnstraat No. 76, Kad. Sectie O No. 5795;

Overwegende, dat in de op 15 Maart 1921 ingevolge art. 7, alinea 1 van de Hinderwet gehouden zitting, blijkens daarvan opgemaakt proces-verbaal, geen mondelinge of schriftelijke bezwaren tegen de oprichting uitbreiding wijziging van voorschreven inrichting zijn ingebracht;

Gelet op de Hinderwet;

Mede gelet op de koninklijke besluiten d.d. 11 September 1903 n: 268^o; 27 October 1908 n: 322^o en 6 mei 1913 n: 32/21;

Is besloten:

I. Aan de firma G. W. van der Wiel en Co en hare rechtverkrijgenden de verzochte vergunning te verleenen.

II. Te bepalen, dat binnen drie maanden na dagteekening van dit besluit de inrichting uitbreiding wijziging moet zijn voltooid en in werking gebracht.

III. Verzoeker(ster) opmerkzaam te maken op het bepaalde bij art. 14 der Veiligheidswet.

IV. Verzoeker(ster) deze vergunning uit te reiken, nadat daaraan gehecht zijn de stukken bedoeld in art. 9, alinea 2 der Hinderwet.

Afschrift zal gezonden worden aan de Directeuren van het Brandwezen, aan den Commandant der brandweer, aan den Directeur der gemeentewerken, aan het Districtshoofd der arbeidsinspectie, aan den Commissaris van politie en aan het Districtshoofd van het Stoomwezen.

Voor afschrift:

De Secretaris,

B. en W. van der Spiegel

Afbeelding 11: Bericht van Gemeentewerken te Arnhem aan het College dat aan de gestelde voorwaarden is voldaan en de inrichting in werking is gebracht (20-7'21) (foto: Gemeentearchief Arnhem).

GEMEENTEWERKEN TE ARNHEM.

No. 147.....

ONDERWERP:
HINDERWET.

ARNHEM, den 20^{en} Juli 1921

Hierbij heb ik de eer U te berichten, dat aan de voorwaarden van de
bij Uw besluit d. d. 2^e April 1921 No. 41/352
aan de firma G. W. van der Wiel en Co.
verleende vergunning tot ^{oprichting} uitbreiding ^{uitbreiding} van eene Drukkerij door
het daarin plaatsen van een electra
motor van 3 P.K. ter veraring van
een electromotor van 2 P.K. in paleel Rijn
straat n^o 272 Tad. tee D n^o 595.
blijkens dezerzijds gedane opname is voldaan en de inrichting in werking
is gebracht.

De Directeur der Gemeentewerken,

Aan
Heeren Burgemeester en Wethouders
der Gemeente ARNHEM.

W. van der Wiel

MEN
221
41/352

Bijlage 1

Beschrijving van de inhoud van een dossier, voortvloeiende uit het KB van 1824³⁴

- 04-05-1844 Brief aan GS van Gelderland, houdende verzoek om vergunning voor plaatsing van een stoomwerktuig in de gemeente Nijmegen. Met beschrijving daarvan en twee tekeningen: een schets van de machine en een plattegrond van de bestaande inrichting.
- 22-05-1844 Brief van een derde aan B&W van Nijmegen als reactie op de bekendmaking ter zake door B&W, houdende bezwaren tegen eventuele inwilliging van het verzoek om verlening van de vergunning.
- 20-07-1844 Proces-verbaal 'van beleide Informatiën de Commodo et Incommodo, opge-
maakt door Burgemeester en Wethouders der stad Nijmegen, ter voldoening
aan en overeenkomstig met de bepalingen van art. 4 van 's Konings besluit
van 31 januarij 1824, Stsbl. 19', vermeldend:
- het besluit van de Gouverneur van Gelderland d.d. 11-05-1844 om het adres
van de aanvrager met de tekeningen aan B&W van Nijmegen ter hand te
stellen om daarop van bericht te dienen;
 - het in de Raad brengen van het adres;
 - het besluit van de Raad om B&W op te dragen, de bekendmaking te doen
(20-05-1844) en een voorlopig onderzoek in te stellen;
 - de ingediende bezwaarschriften en de weging van de bezwaren;
 - de motieven waarom B&W het verzoek om de vergunning willen steunen en
de ingediende bezwaren te licht bevonden hebben.
- 25-07-1844 Extractresolutie van de Raad, houdende ongegrond verklaring van de bezwa-
ren en gunstige beschikking op de vergunningaanvraag met opdracht aan B&W
om dat besluit aan de Gouverneur van Gelderland over te brengen.
- 27-07-1844 Verklaring van een commissie ter secretarie dat hij het adres van de aanvrager
op 22-05-1844 heeft bekend gesteld met een uitnodiging aan iedere betrokkene
om binnen acht dagen schriftelijke bezwaren bij B&W in te dienen.
- 27-07-1844 Mededeling aan de Gouverneur van Gelderland door B&W van hun advies om
op grond van de stukken en het besluit van de Raad aan adressant vergunning
te verlenen, met het verzoek om t.b.v. de adressant de ingezonden tekeningen
te retourneren.
- 01-08-1844 Conceptbesluit van GS om de vergunning te verlenen op voorwaarde dat de
adressant het toestel pas in werking stelt na het verkrijgen van de bijzondere
vergunning ingevolge KB van 26-09-1833, *Stbl.* nr. 58, en om hun beslissing
aan adressant en B&W mede te delen.
- 10-03-1845 Brief van B&W aan de Gouverneur van Gelderland met de mededeling, dat
adressant nog in onderhandeling is over de oprichting van het stoomwerktuig.

Bijlage 2

Beschrijving van de inhoud van een dossier, voortvloeiende uit een Kroonberoep ingevolge de Hinderwet van 1896³⁵

- 03-06-1910 Brief van J. Bouman te Winterswijk aan HM de Koningin, waarin hij bezwaar aantekent tegen de weigering door v&w van Winterswijk een vergunning te verlenen tot het oprichten van een slachterij. Met renvooi van het Kabinet der Koningin naar het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.
- 30-11-1910 Advies van de Hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat van Gelderland aan gs van die provincie om het besluit van v&w op procedurele gronden te vernietigen.
- 06-12-1910 Eensluidend advies van gs aan de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, vergezeld van:
– Bericht van v&w van Winterswijk d.d. 08-07-1910.
– Bericht van de Hoofdinspecteur voor de Volksgezondheid te 's-Hertogenbosch d.d. 01-10-1910.
– Bovengenoemd advies van de Hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat.
- 08-12-1910 Verzoek van de Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid aan de Koningin om het beroep bij de Raad van State aanhangig te mogen maken.
- 14-12-1910 Verleende machtiging daartoe.
- 19-12-1910 De Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid maakt het beroep aanhangig bij de Raad van State, Afd. voor de Geschillen van Bestuur.
- 11-01-1911 Afschrift van het door de Raad van State aan de Koningin toegezonden proces-verbaal van de behandeling van de onderhavige zaak door de Afdeling voor de Geschillen van Bestuur. Het proces-verbaal gaat vergezeld van een ontwerp-besluit ter vernietiging van het besluit van v&w. Het geheel wordt door het Kabinet der Koningin om advies aan de minister voorgelegd.
- 24-01-1911 Advies van de minister aan de Koningin het ontwerp-besluit van de Raad van State te bekrachtigen.
- 27-01-1911 Afschrift van het Koninklijk Besluit tot vernietiging van het besluit van v&w op procedurele gronden.
- 01-02-1911 De Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid doet het kb toekomen aan de Commissaris der Koningin in de Provincie Gelderland (ter uitvoering) en de Hoofdinspecteur van de Arbeid te Arnhem (ter kennisname).

